

УДК 94(477):372.893:159.955

К. В. Корнієнко**ВИКОРИСТАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ****Корнієнко Катерина Володимирівна**, к. і. н., доцент кафедри історії та етнографії України, e-mail: katerinakvitka@gmail.comОдеський національний політехнічний університет
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна**АНОТАЦІЯ**

У статті обґрунтовується значення розвитку критичного мислення у вищій освіті. Підкреслюється важливість для майбутніх спеціалістів здобуття навичок аналітичного розмірковування, вироблення самостійних рішень, здатності до самовдосконалення, яких потребує сучасне інформаційне суспільство. Піддано аналізу сучасну літературу з розвитку критичного мислення. Окреслено теоретичні та практичні аспекти для його використання при вивченні історії у вищій школі.

Авторка статті приходить до висновку, що критичне осмислення вивченого матеріалу, а саме пропущені крізь себе освіта, має своїм результатом самостійну мисленеву діяльність, і тому бере участь у формуванні характеру особистості. Таким чином, завдяки критичному мисленню історія перетворюється на предмет, опановуючи який, людина стає моральною особистістю, справжнім патріотом власної держави.

В статті, на основі опрацьованої літератури та власного педагогічного досвіду, окреслені приклади практичного застосування методів та інструментів критичного мислення серед студентів.

Ключові слова: критичне мислення; освітня реформа; вища школа; самовдосконалення.

Е. В. Корниенко

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ
ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ:
ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ**

Корниенко Екатерина Владимировна, к. и. н., доцент кафедры истории и этнографии Украины, e-mail: katerinakvitka@gmail.com

Одесский национальный политехнический университет
пр-т Шевченко, 1, Одесса, 65044, Украина

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется значение развития критического мышления в высшем образовании. Подчеркивается важность для будущих специалистов получения навыков аналитического рассуждения, выработки самостоятельных решений, способности к самосовершенствованию, которых требует современное информационное общество. Изучена и проанализирована современная литература по использованию критического мышления. Определены теоретические и практические аспекты его развития при изучении истории в высшей школе.

Автор статьи приходит к выводу, что критическое осмысление изученного материала, а именно пропущенное сквозь себя образование, имеет своим результатом самостоятельную мыслительную деятельность, и поэтому принимает участие в формировании характера личности. Таким образом, благодаря критическому мышлению история превращается в предмет, овладевая которым, человек становится моральной личностью, настоящим патриотом собственного государства.

В статье, на основе изученной литературы и собственного педагогического опыта, указаны примеры практического применения методов и инструментов критического мышления среди студентов.

Ключевые слова: критическое мышление; образовательная реформа; высшая школа; самосовершенствование.

K. V. Kornienko

**STADUING HISTORY IN HIGH SCHOOL WITH THE USE
OF CRITICAL THINKING: THE QUESTIONS OF THEORY
AND PRACTICE**

Kornienko Kateryna Volodymyrivna, PhD in History, Assistant Professor of History and Entnography of Ukraine Department, e-mail: katerinakvitka@gmail.com

Odessa national polytechnic university,
1 Shevchenko avenue, Odessa, Ukraine

ABSTRACT

The article studies the development of critical thinking in higher education. The study emphasizes the importance of gaining the skills of analytical reasoning, developing independent solutions, the ability for self-improvement for future specialists. These skills become especially important in the modern information society. The introduction of education, focused on the development of critical thinking, is an urgent methodological problem of modern native education. The author has studied and analyzed modern literature on the use of critical thinking in secondary and higher schools. Theoretical and practical aspects of its development are determined in the study of history in higher education.

The author of the article comes to the conclusion that a critical interpretation of the studied material implies the result of an independent mental activity of the student. Thus, it transforms a person and shapes his character and personal qualities. Thanks to critical thinking, history turns into an object through which a person becomes a moral person, a true patriot of his own state.

The author of the article on the basis of the literature and his own pedagogical experience, points out examples of the practical application of methods and tools of critical thinking among students. The main condition for its development is the creation of problem situations during training. This ability to pose correct questions, revealing the fact and opinion of the author, reflecting on the material received. Only in the use of critical thinking, the education of students will become consciousness, autonomy, reasonableness, control and self-organization, that is, will develop a high level of thinking.

Key words: *critical thinking; educational reform; high school.*

Сучасні трансформації, які відбуваються як в Україні, так і у всьому світі, ставлять перед вищою освітою завдання пошуку альтернативних форм, методів і засобів навчання в ново-

му інформаційному суспільстві. Стратегічним напрямом реформування змісту освіти в Україні стало забезпечення умов для формування творчої, активної, усебічно розвинутої особистості. У зв'язку з цим перед сучасною освітою постає ряд проблем. По-перше, забезпечити високу функціональність фахівця в умовах швидкої зміни ринку праці. По-друге, віднайти оптимальне співвідношення між забезпеченням студентів необхідним обсягом наукової інформації та формуванням спеціаліста, який повинен не тільки ефективно виконувати свої професійні функції, але спроможний до постійної самоосвіти у власній практичній діяльності впродовж усього життя. По-третє, розвиток у студента вміння критичного осмислення здобутої інформації.

Проблема якості освіти також безпосередньо пов'язана з питаннями не тільки змісту, але й методик освіти. Відтак заслуговують на увагу механізми та новітні технології, які допомагають готувати висококваліфікованих і конкурентоспроможних правників.

В цьому контексті освітньої реформи усе більше уваги до себе привертає критичне мислення. Це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення.

На думку вітчизняних учених А. Тягло та Т. Воропай [1], наведене обґрунтування значущості критичного мислення як актуальної освітньої проблеми пояснюється фундаментальною трансформацією самого способу життя світового співтовариства на початку ХХІ століття. Кожен прийом, стратегія в критичному мисленні має на меті розкрити творчий потенціал учнів.

Проблема впровадження та розвитку критичного мислення знаходиться у полі зору багатьох закордонних дослідників сучасності, зокрема Дж. Д'юї, Р. Поль [2; 3].

Проблему формування змісту освіти і впровадження нових освітніх технологій у вітчизняних навчальних закладах досліджують такі вчені, як І. Зязюн [4], О. Пометун [5], С. Терно [6; 7], С. Тимоха [8], А. Семенова [9] та ін. Двоє з останніх дослідників вивчали залучення принципів критичного мислення в навчання окремих спеціалістів, як-то студентів-аграріїв та студентів-юристів. Такі дослідники, як О. Пометун та С. Терно

присвятили свої праці теоретичному та практичному обґрунтуванню залучення методів критичного мислення при вивченні історії в школах.

Метою цієї статті з'ясувати особливості розвитку та застосування критичного мислення у вищій школі у процесі вивчення історичних дисциплін. Основним завданням у поданій статті є на основі наукової літератури з'ясувати теоретичні складові та практичні особливості застосування критичного мислення в історії.

Ідея розвитку критичного мислення зародилася у США на початку XX ст. Американська спільнота однією з перших почала перетворюватись на інформаційне суспільство, яке характеризується змінами, що прискорюються.

Як зазначає один з провідних ідеологів критичного мислення в США Р. Поль, в недалекому майбутньому головним капіталом стане не сама інформація, а її ефективне опрацювання. Отже здібність обробляти інформацію буде підвищуватися в ціні, відповідно й навички критичного мислення стануть запорукою успіху на ринку праці. Сучасний світ, стверджує вчений, потребує постійного вдосконалення навичок мислення. Це головна причина, чому слід навчати критичного мислення. Безперечно, впровадження навчання, орієнтованого на розвиток критичного мислення, є нагальною методичною проблемою сучасної вітчизняної освіти. XXI ст. стає часом, коли саме розумові здібності окремих людей, а не природні ресурси, капітал і технології, визначатимуть вирішальну роль у суспільстві [3].

На думку Дж. Дюї, здатність мислити проблемно та аналітично забезпечує науково-технічний суспільний прогрес та є запорукою демократії, а освіта відіграє в його розвитку першорядну роль [2].

Основне призначення критичного мислення — це розв'язання проблемних завдань, а головним результатом критичного мислення є власне судження. Висунення гіпотез, думок є однією з головних навичок в критичному мисленні, оскільки наявність проблеми передбачає формулювання припущень щодо її розв'язання. Психологічно критичне мислення полягає у прагненні до творчого пошуку, жадобі до знань. Так, С. О. Терно розробив теорію розвитку критичного мислення у процесі навчання [7].

Вже згадуваний Р. Поль вказує на те, що небагато сучасних студентів розуміють, що означає осмислити зміст предмету аналітично, та мало хто використовує критичне мислення як інструмент для здобуття знань. Як зазначає дослідник, студенти користуються переважно знанням «нижчого порядку», які базуються на асоціаціях та механічному запам'ятовуванні. Пріміром, студенти думають про заняття історією як про такі, де вони чують дати, імена та події, де вони намагаються запам'ятати їх, щоб розповісти на іспитах. Висновки, які вони можуть зробити на основі своїх компетентностей, майже повністю дублюють висновки, які вони отримали під час навчання. Студенти не застосовують мислення, а просто використовують отримані алгоритми дій. Рідко процес навчання спонукає їх до питань «чому?», «навіщо?», «як це вже стосується того, що як знав досі?».

Р. Поль стверджує, щоб удосконалити чиєсь мислення, щоб розвинути інтелектуальні здібності та дисципліну мислення, потрібно розвинути інтелектуальні цінності. Іншими словами, справжня освіта покращує способи мислення. Дійсно, належним чином зрозуміла та пропущена крізь себе освіта передбачає самостійну мисленеву дію і участь у формуванні власного характеру. За допомогою цього можливо сприяти виникненню власних думок і перетворенню загальноприйнятих громадянських цінностей у власні особисті цінності. Це обов'язкові етапи виховання громадянина-патріота, що є одним з важливих завдань історії.

Вітчизняні вчені стверджують, що осмислене ставлення людини до навколишнього життя, рівень усвідомлення його цінності, розуміння причин, наслідків і сутності того, що відбувається навколо, варто розглядати як критичність — індивідуальну особливість розумової діяльності людини. Окрім того, критичне мислення — явище багатовекторне та різноманітне, бо в ньому відображаються морально-етичні уявлення, власний оцінний досвід, ціннісні орієнтири, знання людини, способи розумових і практичних дій [6]. Таким чином, історія перетворюється на ту сферу, опановуючи яку, завдяки критичному мисленню, людина стає моральною особистістю, справжнім патріотом власної держави.

Переводячи використання критичного мислення в практичну площину, головною умовою для його розвитку стає створен-

ня проблемних ситуацій під час навчання. Суперечлива ситуація є пусковим механізмом критичного розмірковування. На цьому етапі важливою є вірна постановка питань. Адже правильно поставлене питання — це вже половина відповіді. При вивченні курсу історії в нагоді стають історичні документи. На одному з семінарів курсу історії України автор статті використовувала текст «Руської правди» (правового документу XI ст.), до якого студентам треба було поставити якнайбільше питань. Після того всі запитання, які до того записувались на дошці, були типологізовані студентами за формою на закриті, відкриті та відкриті проблемні. В результаті такого виду роботи спільно були вироблені проблемні дискусійні питання, на які студенти шукали відповідь, задалегідь розподілившись на групи.

Ще одним важливим вмінням, яке студент опановує завдяки самостійному критичному осмисленню, є можливість відділити факт від авторської думки. Для напрацювання такого вміння авторкою на вже вищезгаданих семінарах було запропоновано студентам проаналізувати «Висновок III Відділення про поширення словянофільства» від 1847 р. Опрацьовуючи документ, студенти відповідали на такі питання: хто міг бути автором документу, чи має значення, коли був складений документ, які факти можна виділити з тексту та які власні висновки можна зробити на їх основі, яка основна ідея тексту та з якою метою він був написаний, чому ви так вважаєте. Студентам також було запропоновано, працюючи в парах, навести один факт та одну власну авторську думку по темі заняття.

Вагомою складовою критичного розуму є аналітичне осмислення отриманої інформації, рефлексія. Для цього О. Пометун пропонує залучати в обіг графічні форми організації матеріалу. Одним з прийомів для використання як на лекціях, так і на семінарах з історії можуть стати «бортові журнали». Студенти записують у зошиті відповіді на запитання «Що мені було відомо з цієї теми?», а після ознайомлення з новим матеріалом — на питання «Що нового я дізнався?» [5]. Ці записи слід оформлювати в таблицю. Спільний аналіз та обговорення таких таблиць ефективно робити в середині заняття, після викладення однієї зі змістовних частин лекції. Це дає підвести проміжний підсумок, виявити незрозуміле, переоцінити матеріал іще раз та сформулювати власне ставлення до теми.

Серед інших методів, на які вказує О. Пометун, на заняттях з історії у вищій школі буде доречно використати асоціації, мозковий штурм, історичні есе.

Отже на сьогодні рівень розвитку критичного мислення в теорії та на практиці доводить його актуальність та затребуваність в освіті. Сучасна методика навчання історії у вищій школі повинна спиратись на положення теорії розвитку критичного мислення, а саме: створювати проблемні ситуації у процесі навчання, знайомити майбутніх фахівців із принципами, стратегіями та процедурами критичного мислення, організувати роботу в групах у процесі розв'язування проблемних питань, надавати право на помилку та на власну думку. За таких умов студенти, як майбутні фахівці, отримають відповідні компетентності, як-то уміння працювати з іншими на результат, уміння спостерігати, аналізувати та висувати гіпотези, уміння навчатись впродовж усього життя тощо.

Література та джерела

1. Тягло А. В. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века / А. В. Тягло, Т. С. Воропай // Постметодика. — 2001. — № 3 (35). — С. 19–26.
2. Д'юї Дж. Демократія і освіта / Джон Д'юї. — Львів: Літопис, 2003. — 289 с.
3. Поль Р. У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстро меняющемся мире [Электронный ресурс] / Р. У. Поль. — Рогерт Парк, штат Калифорния: Сономанский государственный университет. — 1990. — Режим доступа: <http://www.evolkov.net/critic.think/Paul.R/Paul.R.Critical.thinking.04.html> — Дата обращения: 15.11.2017.
4. Зязюн І. А. Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти / І. А. Зязюн // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомилинського. Серія : Педагогічні науки. — 2010. — Вип. 1.28. — С. 21–27.
5. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / О. Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. — 2012. — № 2. — С. 56–70.
6. Терно С. О. Історична освіта сьогодні: виклики і відповіді / С. О. Терно // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії. — Харків, 2012. — Вип. 45. — С. 121–127.
7. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) [посібник для вчителя] / С. О. Терно. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. — 105 с.

8. Тимоха С. Теоретичні основи розвитку критичного мислення студентів / С. Тимоха // Гуманізація навчально-виховного процесу. — Слов'янськ, 2001. — Випуск LV, частина II. — С. 52–57.
9. Семенова А. В. Вивчення Статутів Великого князівства Литовського у процесі професійної підготовки як засіб формування критичного мислення у майбутніх правознавців / А. В. Семенова // Актуальні проблеми держави і права. — 2009. — Вип. 49. — С. 88–92.

REFERENCES

1. TYAHLO, A. V. (2001) Kriticheskoe myshlenie: problema mirovogo obrazovaniya XXI veka — Critical Thinking: The Problem of World Education in the 21st Century. *Postmetodika. — Postmethodics*. № 3(35) pp.19–26 (In Russian).
2. D»YUYI, Dzh. (2003) Demokratiya i osvita — *Democracy and education*. L'viv: Publishing house «Litopys». (In Ukrainian).
3. PAUL, RICHARD W. (1990) Kriticheskoe myshlenie: Chto neobhodimo kazhdomu dlya vyzhivaniya v byistro menyayuschemsya mire — *Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World*. Rohnert Park, CA: Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ. [Online]. Available from: <http://www.evolkov.net/critic.think/Paul.R/Paul.R.Critical.thinking.04.html>. [Accessed: 15th November 2017]. (In Russian).
4. ZYAZYUN, I. A. (2010) Osvitni paradyhmy ta pedahohichni tekhnolohiyi u vymirakh filosofiyi osvity — Educational paradigms and pedagogical technologies in the dimensions of the philosophy of education. *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'koho — Scientific Herald of V. O. Sukhomlynskyi Nikolaev State University*. 1(28). pp. 21–27. (In Ukrainian).
5. POMETUN, O. (2012) Metodyka rozvytku krytychnoho myslennya na urokakh istoriyi — Methodology of development of critical thinking in the history lessons. *Istoriya i suspil'stvoznavstvo v shkolakh Ukrayiny: teoriya ta metodyka navchannya — History and social science in schools of Ukraine: theory and methods of teaching*. No. 2. pp. 56–70. (In Ukrainian).
6. TERNО, S. O. (2012) Istorychna osvita s'ohodni: vyklyky i vidpovidi — Historical Education Today: Challenges and Answers. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina — Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin*. No. 45. pp. 121–127. Kharkiv. (In Ukrainian).
7. TERNО, S.O. (2011) Teoriya rozvytku krytychnoho myslennya (na prykladi navchannya istoriyi) — *The theory of the development of critical thinking (for example, the study of history)*. Zaporizhzhya: Publishing house «Zaporizhzhya National University». (In Ukrainian).
8. ТУМОКНА, S. (2001) Teoretychni osnovy rozvytku krytychnoho myslennya studentiv — Theoretical bases of critical thinking development of students. *Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho*

protsesu — *Humanization of the educational process*. Issue LV. Part II. pp. 52–57. (In Ukrainian).

9. SEMENOVA, A. V. (2009) *Vyvchennya Statutiv Velykoho knyazivstva Lytovs'koho u protsesi profesiynoyi pidhotovky yak zasib formuvannya krytychnoho myslennya u maybutnikh pravoznavtsiv — Study of the Statutes of the Grand Duchy of Lithuania in the process of professional training as a means of forming critical thinking in future lawyers. Aktual'ni problemy derzhavy i prava — Current problems of state and law*. No. 49. pp. 88–92. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 22 листопада 2017 р.

УДК 930.1(47+57):303.103(477)«1946/1965»

Д. В. Нефьодов

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВОЄННОГО РОБІТНИЦТВА УРСР
(1946–1965 рр.): СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНОЦЕНТРИЧНОЇ
ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОБЛЕМИ**

Нефьодов Дмитро Валерійович, к. і. н., докторант кафедри історії,
e-mail: nefyodovdv@gmail.com

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
вул. Нікольська, 24, Миколаїв, 54030, Україна

АНОТАЦІЯ

В статті надається аналіз генези сучасної україноцентричної теоретико-концептуальної моделі дослідження повоєнного робітництва УРСР (1946–1965 рр.). Розпочаті в перебудовчу добу помітні й позитивні зрушення в теоретико-методологічній, концептуальній та історіософській сферах історії України отримали активне продовження в 1990-ті рр. У результаті зникнення СРСР і постановня незалежної України вітчизняна історична наука автоматично отримала суверенний статус. Серед досягнень сучасної історіографічної моделі вітчизняні науковці відзначили такі позитивні зрушення, як розширення доступу до повного спектру праць вітчизняних і зарубіжних авторів, зникнення поділу на вітчизняну й діаспорну науку, зміцнення контактів із зарубіжними фахівцями, уведення до наукового обігу великої кількості джерел, посилення уваги до регіональної та мікроісторії, тенденцію до «професіоналізації» історичної науки та імунітет до квазіпатріотичної риторики.

Ключові слова: УРСР; робітничий клас; повоєнна відбудова; історіографія; методологія.